

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи
Садриддин Айнӣ, доктори илмҳои
таърих, профессор
А.И. Ибодуллозода

« 28 » *август* с. 2025

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович дар мавзуй
«Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар
оғози асри XX» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ
аз рӯйи ихтисосҳои 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва 10.01.10
– Рӯзноманигорӣ.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи
ихтисоси илмӣ. Мавзуй диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович
«Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар
оғози асри XX» ба бандҳои 8-9-уми «Соҳаҳои таҳқиқот»-и шиносномаи
ихтисоси илмии 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва бандҳои 1-2,
6 ва 12-и «Соҳаҳои таҳқиқот»-и шиносномаи ихтисоси илмии 10.01.10 –
Рӯзноманигорӣ мутобиқат дорад. Мундариҷа ва равиши таҳқиқ бо меъёрҳои
назариявӣ ва амалӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шудаанд, комилан мувофиқ мебошад.
Дар қорӣ илмӣ паҳлуҳои назарӣ ва амалии масъала, аз ҷумла, таҳлили жанрҳо,
услуб ва забони осори бадеӣ бо усулҳои илмии муқоисавӣ-таърихӣ ва таҳлиلى
фарогирифта шудаанд. Диссертатсия ба омӯзиши ҳамаҷонибаи робита ва
таъсирпазирии адабиёт ва матбуот, ки яке аз самтҳои муҳим дар илми
филология ва журналистика аст, равона шудааст. Таҳқиқ бо таърих ба
сарчашмаҳои аслии ва адабиёти илмии бозътимод анҷом ёфта, дораи
асосҳои назарӣ ва методологии устувор мебошад. Мавод ва усулҳои интихобгардида
бо талаботи шиносномаҳо, ки ҷанбаҳои назарӣ ва амалии соҳаҳои зикршударо
дар бар мегиранд, комилан созгор ҳастанд. Ҳадафҳо ва вазифаҳои дар таҳқиқ
муайянгардида ба талаботи расмӣ ихтисосҳои зикршуда ҷавобгӯ мебошанд.
Бо ин далелҳо мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия пурра ба шиносномаи
ихтисосҳои илмӣ зикршуда мувофиқат мекунад.

Мубрамии мавзуй таҳқиқ. Давраи ибтидои асри XX марҳилаи
ташаккули нахустини матбуоти тоҷик ва ташаккули адабиёти навин аст,
ки дар таърихи фарҳанг ва ҳувияти миллӣ нақши калидӣ дорад. Дар ин
давра адабиёт ва матбуот ҳамчун ду қувваи муҳимми маърифатӣ ва иҷтимоӣ дар
таҳкими худшиносии миллӣ ва ташаккули афкори ҷамъиятӣ саҳми назаррас
гузоштанд. Омӯзиши ин раванд имкон медиҳад, ки таъсири мутақобилаи
жанрҳо, услубҳо ва шаклҳои баён дар адабиёт ва матбуот дақиқ арзёбӣ
гардад. То имрӯз ин мавзӯ ба таври ҳамаҷониба таҳқиқ нашудааст,
ки ин ҳолат зарурати пажӯҳиши мукамалро тақвият медиҳад. Муайян кардани саҳми

матбуоти даврӣ дар ташаккули забон ва услуби адабӣ, инчунин, нақши адабиёт дар ба вучуд омадани жанрҳои нави журналистӣ аҳаммияти назариявӣ ва амалии махсус дорад. Таҳқиқи ин нуктаҳо на танҳо ҷиҳати таҳкими илми адабиётшиносӣ, балки барои рушди назарияи журналистика низ зарур мебошад. Дар шароити муосир, ки воситаҳои ахбори омма ва адабиёт шаклҳои нави ҳамкориро касб кардаанд, таҷрибаи-таърихи ибтидои асри XX ҳамчун намунаи муваффақи ҳамгироӣ аҳаммият пайдо мекунад. Омӯзиши саҳми адибони барҷаста, аз қабиле устод Садриддин Айни, дар ҳамкории бо матбуот, заминаи муҳимме барои арзёбии ҷараёнҳои эҷодӣ фароҳам меорад. Дар баробари ин, таҳқиқи таҷрибаи нахустин нашрияҳои тоҷикӣ дар истифодаи осори бадеӣ ба дарки нақши матбуот ҳамчун воситаи ташаккули афкори ҷамъиятӣ мусоидат менамояд. Пажӯҳиш дар баланд бардоштани савияи таҳқиқоти байнисоҳавӣ дар илми адабиётшиносӣ ва рӯзноманигорӣ саҳми назаррас мегузорад. Мубрамии мавзӯ бо он низ вобаста аст, ки он метавонад ба такмили барномаҳои таълимӣ ва таҳияи дастурҳои методӣ барои донишгоҳҳо мусоидат намояд. Бо ин тарз, омӯзиши таъсирпазирии мутақобилаи адабиёт ва матбуот на танҳо як мавзӯи илмӣ, балки як зарурати иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад.

Дарачаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд. Гузоришҳои илмӣ, хулосаҳо ва пешниҳодҳои дар диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр овардашуда бо таъки ба таҳлили амиқи сарчашмаҳои асли ва адабиёти илмӣ боэътимод асоснок шудаанд. Диссертант барои ҳар як хулоса далелҳои мушаххас аз рӯзномаҳо ва маҷаллаҳои ибтидои асри XX оварда, онҳоро бо намунаҳои осори бадеӣ муқоиса намудааст. Бобу фаслҳои диссертатсия бо пайдарҳамии мантиқӣ тарҳрезӣ шуда, гузоришҳо дар иртиботи мустақим бо ҳадафҳои таҳқиқ пешниҳод гардидаанд. Муҳаққиқ на танҳо хусусиятҳои забонӣ ва услубии осори бадеӣ, балки робитаи онҳо бо шароити иҷтимоӣ-фарҳангии даврро низ арзёбӣ кардааст. Пешниҳодҳои амалӣ, ки дар диссертатсия ҷой доранд, ба истифодаи натиҷаҳо дар фаъолияти таълимӣ ва таҳқиқотӣ нигаронда шудаанд. Ҳар хулоса бо таҳлил ва баррасии мисолҳои воқеӣ аз фаъолияти матбуот ва адабиёти он давра тасдиқ ёфтааст. Далелҳои овардашуда на танҳо моҳияти назариявӣ, балки арзиши амалӣ низ доранд. Натиҷаҳои таҳқиқ бо далелҳои сершумор аз матбуоти солҳои 1912-1929 тақвият дода шудаанд, ки эътимодро ба дурустии онҳо меафзояд. Диссертант тавонистааст робитаи мантиқии байни сабаб ва натиҷа дар равандҳои ҳамкории матбуот ва адабиётро нишон диҳад.

Навгонии илмӣ таҳқиқ ва саҳеҳии натиҷаҳои гирифташуда. Диссертатсия дорои навгонии илмӣ возеҳ аст, ки қаблан дар адабиётшиносӣ ва журналистикаи тоҷик ба таври ҳамаҷониба баррасӣ нашудааст. Бори аввал таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар як давраи мушаххаси таърихӣ, яъне оғози асри XX бо фарогирии жанрҳои асосии бадеӣ ва публитсистӣ таҳлил гардидааст. Муайян шуда, ки як қатор жанрҳо, аз ҷумла, фелетон, саҳнача, намоишнома, ҳикоя ва танз, маҳз дар матбуоти нахустини тоҷикӣ ташаккул ёфтаанд. Навоварӣ дар он низ ифода меёбад, ки

робитаи дучонибаи матбуот ва адабиёт бо така ба мисолҳои асли аз нашрияҳои «Шуълаи инқилоб», «Овози тоҷик», «Бедории тоҷик» ва дигарҳо нишон дода шудааст. Диссертант на танҳо самти таъсирро аз матбуот ба адабиёт, балки аз адабиёт ба матбуот низ дақиқ арзёбӣ намудааст. Ҳар як хулоса бо далелҳои мушаххас ва мисолҳои возеҳ аз осори адибони ҳамон давра тақвият ёфтааст. Таҳқиқи тарзи бозтоби воқеияти сиёсӣ ва иҷтимоӣ дар осори бадеӣ ва публитсистии нашрияҳои ибтидоӣ як унсури нав ва арзишманд ба ҳисоб меравад. Таҳқиқ як заминаи устуворро барои корҳои минбаъдаи илмӣ дар бахши ҳамкориҳои адабиёт ва матбуот фароҳам меорад. Диссертатсия на танҳо ба ғанӣ шудани захираи назариявӣ, балки ба таҳкими усулҳои таҳқиқи матнҳои бадеӣ ва публитсистӣ мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, навгонии илмӣ ва саҳеҳии натиҷаҳои бадастомада пурра исбот гардидаанд.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои диссертатсия дорои аҳаммияти назарраси илмӣ мебошанд. Аз ҷиҳати илмӣ пажӯҳиш ба ғанӣ гардидани назарияи адабиёт ва журналистикаи тоҷик мусоидат мекунад ва барои таҳқиқоти минбаъда дар ин самт асос фароҳам меорад. Аз ҷиҳати амалӣ натиҷаҳо метавонанд дар таҳияи барномаҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ ва китобҳои дарсӣ барои донишгоҳҳо, бахусус, дар ихтисосҳои филология ва рӯзноманигорӣ истифода шаванд. Пажӯҳиш барои курсҳои махсуси «Муносибати адабиёт ва матбуот» ва «Таърихи журналистикаи тоҷик» маводи арзишманд медиҳад. Аҳаммияти иҷтимоии он дар бедор кардани ҳисси худшиносӣ, тақвияти ҳувияти миллӣ ва ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ тавассути омӯзиши таҷрибаи таърихии матбуот ва адабиёт зоҳир мегардад. Диссертатсия ба таҳкими малакаи таҳлилий ва танқидии донишҷӯён ва муҳаққиқон мусоидат мекунад. Аз ҷиҳати иқтисодӣ, натиҷаҳои пажӯҳиш аҳаммияти бевосита надоранд, аммо таъсири иҷтимоиву фарҳангии онҳо дар дарозмуддат ба рушди соҳаҳои илм, маориф ва фарҳанг мусоидат хоҳад кард. Пажӯҳиш ба баланд бардоштани сифати матолиби бадеӣ ва публитсистӣ дар нашрияҳои муосир мусоидат мекунад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ. Диссертатсия бо така ба сарчашмаҳои асли ва бозътимод таҳия шудааст, ки ин ба дарачаи баланди эътимоднокии натиҷаҳо мусоидат менамояд. Маълумоти овардашуда бо риояи меъёрҳои илмӣ ва санҷиши чандқаратаи манбаъҳо таҳлил гардидааст. Иртиботи мустақими далелҳо бо ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ дар тамоми қисматҳои диссертатсия риоя шудааст. Пайдарҳамии мантиқӣ дар баёни мавод эътимодро ба дурустии натиҷаҳо тақвият медиҳад. Таҳқиқ бо ҳамгироии назария ва амалия, ҳамчунин, бо санҷиши муқоисавии маводҳо анҷом дода шудааст. Ҳамаи натиҷаҳо дар доираи меъёрҳои илмӣ соҳаҳои адабиётшиносӣ ва журналистика таҳия гардидаанд. Бо ин далелҳо диссертатсия дорои дарачаи баланди эътимоднокии ва асоснокии илмӣ мебошад.

Саҳми шахсии доктлаби дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқ. Саҳми шахсии диссертант дар ин таҳқиқ пурра намоён ва возеҳ аст. Диссертант ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқро аз интиҳоби мавзӯ ва ҷамъоварии сарчашмаҳо то таҳлили ниҳойӣ ва таҳияи хулосаҳо мустақилона анҷом додааст. Ӯ бо

истифодаи сарчашмаҳои асли, аз ҷумла, рӯзномаҳо ва маҷаллаҳои ибтидои асри XX маводи пажӯҳиширо мустақиман таҳлил намудааст. Ҳар як андеша ва хулосаи пешниҳодшуда натиҷаи коркарди шахсии муҳаққиқ мебошад. Ҷамъоварӣ ва муқоисаи маълумот аз сарчашмаҳои гуногун, инчунин, истифодаи таҷрибаи илмии пешина бо таҳлили муосир, кори илмиро ғанӣ гардондааст. Ӯ тавонистааст равандҳои ҳамкориҳои адабиёт ва матбуотро аз дидгоҳи байнисоҳавӣ бо риояи талаботи ҳар ду соҳа арзёбӣ намояд. Хулосаҳо ва пешниҳодҳои амалӣ низ маҳсули таҳқиқоти мустақили диссертант мебошанд. Иштироки фаъоли ӯ дар конференсияҳои илмӣ ва нашри мақолаҳо саҳми шахсияшро боз ҳам мушаххас нишон медиҳад. Таҳқиқоти анҷомдода намунаи кори мустақили баландсифат ва дорои арзиши илмӣ мебошад.

Нашри натиҷаҳои таҳқиқ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар як қатор маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи дохилӣ ба таърифи расидаанд. Ҳамагӣ 27 мақолаи илмӣ нашр шудааст, ки аз ин теъдод 15 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой дода шудаанд. Мақолаҳо мазмун ва натиҷаҳои бобҳои гуногуни таҳқиқро фаро гирифта, ҷанбаҳои назариявӣ ва амалӣ, инчунин, тавсияҳои пешниҳодшудаи диссертантро инъикос менамоянд. Баъзе маводи илмӣ дар маҷмуаи мақолаҳои конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ интишор ёфтаанд. Ҷопи мақолаҳо бо забони тоҷикӣ анҷом ёфтааст. Иштироки фаъол дар нашр ва паҳнсозии натиҷаҳо дараҷаи тайёрии баланди илмии диссертантро нишон медиҳад. Ҳар як мақола бо меъёрҳои илмии қабулшуда ва бо риояи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон омода шудааст.

Арзёбии мазмуни диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расидани он. Диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович таҳти унвони «Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар оғози асри XX» кори таҳқиқии мукамал ба шумор меравад. Кори илмӣ дорои сохтори возеҳ, пайдарпайии мантиқӣ ва мутобиқ ба талаботи амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Дар муқаддима ва тавсифи умумӣ ҳадафу вазифаҳо, объекту предмети таҳқиқ, асосҳои назариявӣю методологӣ ва навгониҳои илмӣ равшан ва асоснок баён шудаанд. Мавзӯ бо назардошти таърихи рушди матбуот ва адабиёти тоҷик аҳаммияти баланд дошта, аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ саривақтӣ мебошад.

Дар кори илмӣ ҳар як масъала бо мисолҳои мушаххас аз нашрияҳои даврӣ ва осори адибон асоснок шудааст. Матн бо забони раван ва услуби таҳлилий навишта шуда, ба хонанда имкон медиҳад, ки муҳтавои таҳқиқро осон дарк намояд. Кори илмӣ дорои натиҷаҳои назариявӣю амалии муҳим аст, ки метавонанд дар таълими фанҳои адабиётшиносӣ ва журналистика истифода шаванд. Диссертатсия пурра анҷом ёфта, ҳамаи бахшҳои зарурии таҳқиқро дар бар мегирад. Хулосаҳо ва тавсияҳои он бо натиҷаҳои таҳлили амиқ ва бозғимод мувофиқат доранд.

Боби якум ба баррасии муҳити иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва таърихии оғози асри ХХ, ки заминаи зуҳури матбуот ва адабиёти навинро фароҳам овард, бахшида шудааст. Муаллиф бо таърихи ба сарчашмаҳои аслии ва таҳқиқоти пешин нишон медиҳад, ки робитаи адабиёт ва матбуот аз ибтидо қавӣ ва созанда буд. Дар таҳлили матнӣ мушаххас шудааст, ки матбуот ҳамчун воситаи паҳн намудани ғояҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба адабиёт таъсири назаррас расонд, дар ҳоле ки адабиёт низ мундариҷаи матбуотро ғанӣ гардонд. Муаллиф ба таври муфассал нақши аввалин нашрияҳои тоҷикӣ («Бухорои шариф», «Оина» ва ғ.)-ро дар ташаккули ин робита арзёбӣ намудааст. Ҷанбаҳои назариявии ин муносибат бо истинод ба андешаҳои муҳаққиқони миллӣ ва хориҷӣ таҳлил шудаанд. Таҳқиқ нишон медиҳад, ки заминаҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ барои ҳамкориҳои муассири ин ду соҳа пурра фароҳам буданд. Муаллиф бо истифода аз усулҳои муқоисавӣ ва таърихӣ робитаи байни нашрияҳои аввалини тоҷик ва адабиётро бо мисолҳои мушаххас нишон медиҳад. Диссертант собит намудааст, ки оғози асри ХХ давраи асосгузориҳои жанрҳои нави адабӣ ва матбуотӣ мебошад. Дар ҳулосаҳо нишон дода мешавад, ки ин робита заминаи рушди минбаъдаи ҳар ду соҳа гардид. Боби якум ҳамчун пояи назариявӣ ва таърихӣ барои бобҳои минбаъда хизмат мекунад.

Дар **боби дуюм** муаллиф бо таҳлили муфассал нишон медиҳад, ки матбуоти даврӣ дар оғози асри ХХ ба мазмун, шакл ва сохтори адабиёти навин таъсири амиқ расонидааст. Мавзӯҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва маърифатӣ тавассути саҳифаҳои матбуот вориди адабиёт шуданд. Муаллиф намунаҳои шеър, наср ва тарҷумаҳои ҷопшуда дар матбуоти он даврро бо таҳлили забонӣ ва услубӣ мавриди баррасӣ қарор додааст. Бо мисолҳои мушаххас нишон дода шудааст, ки жанрҳои нав, аз қабилҳои фелетон, очерк ва сафарнома дар муҳити матбуот ташаккул ёфта, ба адабиёт ворид гардиданд. Муаллиф собит намудааст, ки матбуот ба равандҳои навсозӣ ва таҷдиди шаклҳои адабӣ мусоидат намуд. Ҷанбаҳои таърихӣ тавассути муқоисаи муҳтавои матбуот ва адабиёт пурратар ифода ёфтаанд. Муаллиф, инчунин, нақши матбуотро ҳамчун мактаби таҷрибавии адибон таъкид кардааст. Таъсири матбуот ба забон ва услуби осори бадеӣ бо мисолҳо ва таҳлилҳои амиқ нишон дода шудааст. Дар ҳулосаҳо барҷаста зикр гардида, ки матбуот дар ташаккули навоариҳои жанрӣ ва мазмунӣ нақши муҳим бозид.

Боби сеюм ба таҳлили ҳамаҷонибаи нақши матбуот дар бозтоби масъалаҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ бахшида шудааст. Муаллиф бо истинод ба мисолҳои мушаххас аз нашрияҳои «Шуълаи инқилоб» ва дигар манбаъҳо собит менамояд, ки матбуоти ибтидоӣ асри ХХ на танҳо минбари иттилоотӣ, балки воситаи ташаккули афкори ҷамъиятӣ буд. Фаъолияти адабӣ ва публицистии устод Садриддин Айнӣ дар ин муҳит мавқеи меҳварӣ дошта, бо ҷузъиёти муфассал арзёбӣ шудааст. Дар таҳлилҳо нишон дода шудааст, ки осори бадеӣ ва публицистӣ бо мавзӯҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ пайванди зич дошта, бо забони содаву таъсирбахш ба хонанда мерасиданд. Муаллиф шакл ва мазмуни маводро дар жанрҳои танз, ҳаҷвия, мақолаи сиёсӣ ва шеъри иҷтимоӣ таҳлил намуда, аҳамияти онҳоро дар бедории маънавияи сиёсии ҷомеа таъкид кардааст. Бо далелҳои мушаххас собит шудааст, ки нашрияҳо

тавассути публитсистикаи фаъол тавонистанд хувияти миллӣ ва ҳудогоҳии сиёсиро тақвият бахшанд. Дар таҳқиқ хусусиятҳои услубии публитсистикаи он давра бо забони фаҳмо тавсиф гардида, таъсири онҳо ба адабиёти насрӣ ва назмӣ нишон дода шудааст. Ин боб бо таъя ба манбаъҳои асли ва таҳлили мундариҷавӣ қудрати матбуотро дар ифодаи талаботи замон ва муборизаҳои сиёсӣ возеҳ месозад. Муаллиф натиҷагирӣ мекунад, ки ҳамкориҳои наздики матбуот ва адабиёт дар ин марҳила ба эҷоди фазои фаъоли фикрӣ ва интиқодӣ мусоидат кард. Метавон гуфт, ки боби сеюм як бахши калидии диссертатсия буда, робитаи амиқи иҷтимоӣ, сиёсӣ ва адабиро исбот менамояд.

Дар **боби чорум** муаллиф бо таҳлили дақиқ нишон медиҳад, ки чӣ гуна нашрияҳои «Овози тоҷик» ва «Бедории тоҷик» ба ташаккули шаклҳои тоза ва афкори адабӣ мусоидат намуданд. Мавқеи бахшҳои адабии ин нашрияҳо ҳамчун минбари таҷрибаҳои нав ва муаррифии адибони ҷавон ба таври муфассал тавзеҳ ёфтааст. Муаллиф бо мисолҳои возеҳ собит карда, ки чопи асарҳои тоза бо мазмунҳои иҷтимоӣ ва миллӣ ба навсозии равандҳои адабӣ мусоидат намуд. Ба таври махсус таҳлили тағйироти сохтори ҳикоя бо мисоли повести «Одина»-и устод Айнӣ ҷойгоҳи марказӣ дорад. Нишон дода шудааст, ки ин асар дар муҳити матбуотӣ на танҳо мавриди пазируфт қарор гирифт, балки ба меъёрҳои жанрӣ ва услубии ҳикоянависии тоҷик таъсири амиқ расонид. Муаллиф равиши таҳлили жанрӣ ва забониро истифода бурда, тавонистааст, ки аҳаммияти ин таҷдидро барои рушди минбаъдаи адабиёт исбот намояд. Муаллиф нишон медиҳад, ки нашрияҳо бо интишори мунтазами асарҳои бадеӣ муҳити муҳокима ва баҳсҳои адабиро ташаккул доданд. Чунин падида боиси афзоиши ҳассосияти иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар ҷомеа гардид. Дар маҷмӯъ, боби чорум бо таҳлили мукамал ва таъя ба далелҳои бозғайимод аҳаммияти тағйироти шаклӣ ва мазмунӣ дар адабиётро тавассути матбуот возеҳ нишон медиҳад.

Боби панҷум ба омӯзиши нақши матбуоти соҳавӣ, махсусан, нашрияҳои марбут ба маориф бахшида шудааст. Муаллиф бо таҳлили амиқ нишон медиҳад, ки рӯзнома ва маҷаллаҳои соҳавӣ («Дониш ва омӯзгор» ва ғ.) минбари асосии муаррифии осори нав ва ташаккули завқи адабии хонандагон буданд. Намунаҳои аввалини нақди адабӣ дар ин муҳит пайдо шуда, ба шаклгирии як бахши мустақили таҳлили адабӣ мусоидат карданд. Муаллиф бо истинод ба мисолҳо собит бинмуда, ки ин гуна нашрияҳо барои баланд бардоштани сатҳи маърифати адабӣ ва фарҳангӣ саҳми назаррас гузоштанд. Мақолаҳои таҳлилий, баррасиҳои китоб ва нақди асарҳои бадеӣ дар ин муҳит шакл гирифтанд. Чунин шакли кор ба тақмили забон, услуб ва мазмуни адабиёт таъсири амиқ расонид. Муаллиф нишон медиҳад, ки матбуоти соҳавӣ на танҳо воситаи иттилоърасонӣ, балки мактаби тарбияи адабӣ буд. Дар таҳлилҳо аҳаммияти тарбиявӣ ва фарҳангии ин навъи матбуот бо далелҳои қавӣ исбот шудааст. Муаллиф бо ҳулосаҳои асоснок таъкид мекунад, ки нақди адабӣ ҳамчун бахши муҳимми фаъолияти матбуотӣ ва илмӣ дар ҳамин муҳит устувор шуд. Боби панҷум як ҳулосаи возеҳ медиҳад, ки матбуоти соҳавӣ дар ташаккули муҳити адабӣ ва илмию танқидӣ нақши муассир бозидааст.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсия аз ҷиҳати сохт ва мазмун пурра ба талаботи амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ мебошад. Сохтори он аз муқаддима, панҷ боби асосӣ, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Ҳар як боб ва фасл бо унвони дақиқ ва мазмуни возеҳ пешниҳодгардида, пайдарпайии мантиқии матн ҳифз шудааст. Дар муқаддима ҳамаи унсурҳои ҳатмӣ, аз ҷумла, ҳадаф, вазифаҳо, объект, предмет, наwgонӣ ва асосҳои назариявӣю методологӣ муфассал зикр шудаанд. Забон ва услуби кор илмӣ, раван ва дақиқ буда, аз истифодаи калимаҳои ғайриилмӣ ва сохторҳои норавшан худдорӣ шудааст. Дар таҳқиқ истинодҳо ба адабиёт бо риояи тартиби ягона ва бо рақамгузорӣ дар қавсайн оварда шудаанд. Ҳаҷми умумии матн ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ аст. Дар охир рӯйхати нашрияҳо ва корҳои илмии муаллиф дар мавзӯи диссертатсия оварда шудааст.

Мутобиқати таҳассуси илмии доwtалаб ба дараҷаи илмӣ. Диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович дар мавзӯи «Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар оғози асри XX» ба талаботи бандҳои 32-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, пурра мутобиқат менамояд. Муаллиф сазовори дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисосҳои 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ мебошад. Диссертант лаёқати баланди илмӣ дошта, фаъолияти илмӣ ва осори нашршудаи ӯ бевосита ба самтҳои адабиётшиносӣ ва рӯзноманигорӣ иртиботи мустақим доранду пурра ба талаботи ихтисоси интихобгардида мувофиқанд.

Таҳқиқи диссертатсионӣ аз ин ҷиҳат қобили дастгирӣ мебошад, ки мавзӯи он на танҳо дорои наwgониҳои илмӣ аст, балки дар доираи адабиётшиносӣ ва рӯзноманигории миллӣ як самти камтаҳқиқро фаро мегирад. Он бо таъя ба сарчашмаҳои аслий ва маводи бойи матбуоти ибтидои асри XX анҷом ёфта, саҳми назаррас дар баррасии робитаи адабиёт ва матбуот мегузорад. Муаллиф тавонистааст бо усули таҳлили таърихӣ-муқоисавӣ, хусусиятҳои жанрӣ ва услубии осори бадеӣ ва публицистии он давраро мушаххас созад. Диссертатсия ба ташаккули фаҳмиши муосири таърихи адабиёт ва матбуоти тоҷик саҳм мегузорад. Маводҳои пешниҳодшуда метавонанд барои пажӯҳишгарони ҷавон роҳнамои илмӣ бошанд. Ҳамин омилҳо далолат медиҳанд, ки кори илмӣ дорои арзиши назариявӣ ва амалӣ буда, сазовори дастгирӣ ва баҳои баланд мебошад.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия. Бо вуҷуди дастовардҳои назаррас ва натиҷаҳои ҳадафмандонаи илмӣ диссертатсияи пешниҳодгардида пурра аз камбудии хусусияти ҷузъӣ орӣ нест. Нуқсонҳои мавҷуд ба сатҳи баланди илмӣ ва арзиши назариявӣю амалии таҳқиқ осеб намерасонанд. Баръакс, дар назар гирифтани онҳо ҳангоми анҷоми таҳқиқоти

минбаъда метавонад ба такмил ва ғанигардони натиҷаҳои илмӣ мусоидат намояд. Аз ҷумла:

1. Тартиби вазифаҳо дар қисмати «Вазифаҳои таҳқиқ» каме номурақтаб мебошад. Баъзе вазифаҳо аз назари сохт ва шакл такрорӣ менамоянд, ба монанди «муайян кардани шакл, услуб ва жанрҳои нави осори бадеӣ...» ва «муайян кардани замина ва сарчашмаҳои пайдоиши жанрҳо...» (саҳифаҳои 8-9). Метавон онҳоро гурӯҳбандӣ кард.

2. Меҳвари таҳқиқ ва таҳлил асосан 7 нашрия мебошад, вале меъёрҳои интихоби онҳо каме равшантар шарҳ дода шаванд, матн муассиртар мегардад. Тавзеҳи нақши хоси ҳар нашрия ва фарқиятҳои асосӣ метавонад арзиши таҳқиқро боло барад.

3. Дар фасли 3.3 ба жанрҳои ҳаҷвӣ ишора мешавад, аммо фарқият ва робитаи онҳо бо фелетонҳо мушаххас нест (саҳ. 162-185). Муқоисаи кӯтоҳи сохторӣ ва мазмунӣ метавонад хусусияти ҳар жанро дақиқ намояд.

4. Нақши муҳаррирони асосӣ дар ташаккули мазмуни нашрияҳо дар бобҳои 2 ва 3 камтар баррасӣ шудааст. Дар ҳоле ки муҳаррирон дар интихоби матнҳо ва сиёсатгузориҳои нашрияҳо нақши калидӣ доранд. Иловаи маълумоти биографӣ ва таҳлили сиёсати таҳрирӣ арзиши илмии корро меафзояд.

5. Ҳарчанд маҷаллаи «Дониш ва омӯзгор» дар фасли 5.1 баррасӣ гардидааст, намунаҳои осори бадеии он кам оварда шудаанд (саҳ. 235-246). Иловаи 1-2 намунаи комили шеър ё ҳикояи хурд таҳлилро пурмазмун мекунад.

Автореферати диссертатсия тибқи талаботи муқарраргардида барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ таҳия гардида, муҳтавои асосӣ ва натиҷаҳои муҳимми пажӯҳишро бо асоснокии илмӣ инъикос намудааст. Дар он ҳадаф, вазифаҳо, навгонӣ, аҳаммият ва муҳтавои умумии таҳқиқ бо пайдарпайии мантиқӣ ва услуби академӣ баён шудаанд. Мақсаду вазифаҳои илмӣ дар автореферат мутобиқ ба талаботи методологӣ ва бо риояи низоми мантиқӣ тавзеҳ ёфтаанд. Ба ҳамин асос, автореферат на танҳо хулосаи диссертатсия, балки намунаи пешниҳод ва муаррифии мундариҷаи илмӣ дар сатҳи касбӣ арзёбӣ мегардад.

Хулоса, диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович дар мавзӯи «Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар оғози асри XX» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисосҳои 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ бо сатҳи баланди илмӣ анҷом ёфтааст. Натиҷаҳои бадастомада дорои навгонӣ буда, саҳми муҳимме дар омӯзиши робитаи адабиёт ва матбуот, ташаккули жанрҳои нави адабӣ ва таҳкими забони адабии тоҷик дар ибтидои асри XX мегузоранд. Хулосаҳо ва тавсияҳои илмӣ бо далелҳо ва таҳлили амиқ асоснок гардида, барои густариши пажӯҳишҳои минбаъда ва татбиқи амалии онҳо дар соҳа арзиши баланд доранд.

Диссертатсия пурра ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ буда, ҳамаи меъёрҳои зарурии қори илмӣ, аз ҷумла, равиши таҳқиқ, таҳлили мантиқӣ, сохтори илмӣ, услуби академӣ ва асоснокии назариявӣ бо сифати баланд иҷро шудаанд. Забони

илмӣ, таҳлили муфассал ва мувофиқати мундариҷа ба меъёрҳои академӣ далели омодагии комили муаллиф ба дарёфти унвони илмӣ мебошанд

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, таҳти № 267 тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудааст. Тақриз аз ҷониби доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи назария ва таърихи адабиёти факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни Элбоев Вафо Чуракулович омода гардида, дар ҷаласаи кафедраи мазкур санаи 28-уми августи соли 2025 муҳокима ва тасдиқ шудааст. Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: 14 нафар. Натиҷаи овоздихӣ: тарафдор – 14 нафар, зид – «нест», бетараф – «нест». Суратҷаласаи № 1, аз 28.08.2025.

Раиси ҷаласа:

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
мудири кафедраи назария ва таърихи
адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Солеҳов Шамсиддин
Аслиддинович

Эксперт:

доктори илмҳои филологӣ, профессори
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Элбоев Вафо
Чуракулович

Котиби илмӣ ҷаласа:

номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Шерализода Адолат

**Имзоҳои Ш. А. Солеҳов, В. Ҷ. Элбоев ва А. Шерализодаро
тасдиқ мекунам:**

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон
ба номи Садриддин Айни

Мустафозода Абдукарим

Нишонии муассисаи пешбар:
734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121.
Тел.: +992(37) 224-13-83; +992(37) 224-18-01.
E-mail: info@tgpu.tj; сомонаи расмӣ: www.tgpu.tj

« 28 » августи соли 2025.